
Editörler

Doç. Dr. Emrah Çetin - Doç. Dr. Özgür Yıldız

TÜRK EĞİTİM TARİHİ

Yazarlar

Doç. Dr. Cengiz Özmen
Doç. Dr. E. Özlem Yiğit
Doç. Dr. Fatih Yazıcı
Doç. Dr. Mehmet Sağlam
Doç. Dr. Servet Hali
Dr. Öğr. Üyesi İsmail Oğuz
Dr. Öğr. Üyesi Şengül Büyükboyacı
Dr. Öğr. Üyesi Y. Atila Şehirli
Dr. Öğr. Gör. Hilal Karavar
Dr. Gürol Yokuş

Editörler
Doç. Dr. Emrah Çetin - Doç. Dr. Özgür Yıldız
Türk Eğitim Tarihi

ISBN: 978-605-9498-81-4

Kitapta yer alan bölümlerin sorumluluğu yazarlarına aittir

1.Baskı 2020

Bu kitabın basım,yayın ve satış hakları Lisans Yayıncılığa aittir.Anılan kuruluşun izni alınmadan kitabın tümü ya da bölümleri mekanik,elektronik veya başka yöntemlerle çoğaltılamaz basılamaz ve dağıtılamaz.

Atabasım San. ve Tic. A.Ş.

Lisans Yayıncılık Sanayi ve Ticaret Ltd. Şti.
Tahtakale Mah. Hicret Sokak No:8/A
Avcılar-İSTANBUL
e-posta : lisans@lisansyayincilik.com.tr
www.lisansyayincilik.com.tr

Önsöz

“Ülkemizi gerçek hedefe, gerçek mutluluğa kavuşturmak için iki orduya ihtiyaç vardır: Biri vatanımızı kurtaran asker ordusu, diğeri ulusumuzun geleceğini yoğuran irfan (bilim, kültür) ordusudur.”

(Mustafa Kemal ATATÜRK)

Geleceğimizi yoğuracak irfan orduları için hazırlanan elinizdeki “Türk Eğitim Tarihi” isimli eser; Türk eğitim tarihindeki dönemlerin ve Türk eğitim tarihine etki yapan düşünür ve eğitimcilerin anlaşılması için bir başvuru kitabı olarak değerli akademisyenler tarafından yoğun bir çabanın sonunda hazırlanmıştır.

Bu çalışma; bir yandan Türk eğitiminin geçmişteki durumunu anlatırken, diğer yandan geleceğe nasıl ulaşabileceklerinin de mesajını vermektedir.

Bunların yanında elinizdeki eser, Türk eğitim kurumlarının da tarihi serüvenine değinerek, geçmiş tarihlerden günümüze kadar olan Türk Milleti’nin benimsediği ve kendi kültürüyle geliştirdiği eğitim ve öğretim ile ilgili düşünceleri anlamasında da faydalı olacaktır. Türk Milleti’nin insan yetiştirmeye verdiği önem, insan yetiştirmedeki gayret ve çabasını anlatmaya çalışan eser; Türk Milleti’nin eğitimde geçirdiği aşamaları anlatarak geleceğe ışık tutmak hedefindedir.

“Türk Eğitim Tarihi” eseri ile; Türkler Müslüman olmadan önce ve Türkler Müslüman olduktan sonra eğitim anlayışları nasıldı? Türk eğitiminin dünya eğitimi ile rekabetleri ne ölçüde idi? Sorularının yanıtını bulmaya çalışırken, Cumhuriyet dönemi ile birlikte Mili Eğitim hangi yönde gelişmeye başlamış? sorularının da cevabını bulur.

Bu yayının hazırlanmasında emeği geçen tüm akademisyen yazar arkadaşlara ve bu çalışmayı organize ederek her aşamasını yürüten Lisans Yayıncılık çalışanlarına teşekkürleri bir borç biliriz.

İstanbul, 2020

Editörler
Doç. Dr. Emrah Çetin - Doç. Dr. Özgür Yıldız

İÇİNDEKİLER

Önsöz	III
Bölüm 1 İSLAMİYET ÖNCESİ DÖNEMDE TÜRKLERDE EĞİTİM	13
1.1. Hunlar'da Eğitim	15
1.1.1. Hunlar Hakkında Genel Bilgiler	15
1.1.2. Hun Devleti'nde Eğitim	16
1.2. Göktürklerde Eğitim	20
1.2.1. Göktürkler Hakkında Genel Bilgiler	20
1.2.2. Göktürk Devleti'nde Eğitim	21
1.3. Uygur Türklerinde Eğitim	23
1.3.1. Uygurlar Hakkında Genel Bilgiler	23
1.3.2. Uygur Devleti'nde Eğitim	24
Yararlanılan Kaynaklar	31
Bölüm 2 İSLAMİYET SONRASI TÜRKLERDE EĞİTİM I	33
2.1. Karahanlılar (840-1212)	36
2.1.1. Karahanlılar Döneminde Yetişen Önemli Şahsiyetler ve Eserleri	37
2.2. Gazneliler (963-1186)	41
2.2.1. Gazneliler Döneminde Yetişen Önemli Şahsiyetler ve Eserleri	42
2.3. Büyük Selçuklu Devleti (1040-1157)	43
2.3.1. Nizamiye Medreseleri	44
2.3.2. Melikşah Rasathanesi	46
2.3.3. Atabeylik Kurumu	46
2.3.4. Gulam Sistemi ve Gulamhâneler	46
2.3.5. Büyük Selçuklular'da Önemli Şahsiyetler ve Faaliyetleri	47

2.4. Anadolu Selçukluları (1075-1308)	48
2.4.1. Anadolu Selçuklularda Eğitim	49
2.4.2. Anadolu Selçuklularda Önemli Şahsiyetler ve Eserleri	52
2.5. Kuzey Afrika’da Kurulan Türk Devletleri	53
2.5.1. Tolunoğulları (868-905)	54
2.5.2. İhşidoğulları-Akşitler (935-969)	54
2.5.3. Memlükçüler (1250-1517)	55
2.6. Hindistan’da Kurulan Türk Devletleri	57
2.6.1. Delhi Türk Sultanlığı (1206-1526)	57
2.6.2. Halaciler – Kalaçlar (1202-1531)	58
2.6.3. Tuğluklular (1320-1414)	58
2.6.4. Babür Devleti(1526-1858)	59
2.7. Timur Devleti (1370-1507)	91
2.7.1. Timurlular ’da Önemli Şahsiyetler ve Eğitim Faaliyetleri	63
Yararlanılan Kaynaklar	67

Bölüm 3
İSLAMİYET SONRASI TÜRKLERDE EĞİTİM II
OSMANLI DEVLETİNİN KURULUŞUNDAN
TANZİMATA KADAR OLAN DÖNEMDE EĞİTİM

73

3.1. Osmanlı Devleti'nin Kuruluşundan İlk Yenileşme Hareketlerine Kadar Olan Dönemde Eğitim-Öğretim Kurumları	74
3.1.1.Örgün Eğitim Kurumları	74
3.1.1.1. Sıbyan Mektepleri	75
3.1.1.2. Medreseler	81
3.1.1.3. Saray Mektepleri	99
3.1.1.4. Askeri Okullar	109
3.1.1.5. Yaygın Eğitim Kurumları	112
3.2. Eğitimde İlk Yenileşme Hareketleri Dönemi	114
3.2.1. Lale Devrindeki Gelişmeler (1718-1730)	115
3.2.2. III. Mustafa Döneminde Eğitim ve Öğretim (1757–1774)	115
3.2.3. I. Abdülhamid Döneminde Eğitim ve Öğretim (1774-1789)	115
3.2.4. III. Selim Döneminde Eğitim ve Öğretim (1789-1807)	117
3.2.5. II. Mahmut Döneminde Eğitim ve Öğretim (1808-1839)	119
Yararlanılan Kaynaklar	123

Bölüm 4
İSLAMİYET SONRASI TÜRKLERDE EĞİTİM III
ÇAĞDAŞ TÜRK DEVLETLERİNDE EĞİTİM

127

4.1. Memlûkler ve Eğitim	128
4.1.1. İlköğretim	129
4.1.2. Medreseler	130
4.1.3. Halk Eğitimi	138
4.2. Karakoyunlular ve Eğitim	140
4.2.1. İlköğretim	141
4.2.2. Medreseler	141
4.2.3. Halk Eğitimi	143
4.3. Akkoyunlular ve Eğitim	144
4.3.1. İlköğretim	144
4.3.2. Medreseler	145
4.3.3. Bilimsel Faaliyetler	146
4.3.4. Halk Eğitimi	147
4.4. Safeviler ve Eğitim	149
4.4.1. İlköğretim	149
4.4.2. Medreseler	150
4.4.3. Halk Eğitimi	150
4.4.4. Bilimsel Faaliyetler	151
4.4.5. Kütüphaneler	153
Yararlanılan Kaynaklar	154

Bölüm 5
İSLAMİYET SONRASI TÜRKLERDE EĞİTİM IV
TANZİMAT DÖNEMİNDE EĞİTİM

161

5.1. Tanzimat Dönemi Eğitimin Genel Özellikleri	163
5.2. Tanzimat Döneminde Eğitimde Yenileşmeyi Etkileyen Faktörler	165
5.2.1. Devlet Adamları ve Aydınların Rolü	165
5.2.2. Büyük Devletlerin Siyasi ve Pedagojik Etkileri	168
5.2.3. Osmanlıcılık İdeolojisi	170
5.3. Maarif-i Umumiye Nizamnamesi	171
5.4. Tanzimat Döneminde Eğitim Müesseselerinde Yapılan Çalışmalar.	172
5.4.1. Sıbyan Mektepleri	172
5.4.2. Rüştîyeler	174

5.4.3. İdadiler	175
5.4.4. Sultaniler	177
5.4.5. Darülfunun	180
5.4.5.1. Encümen-i Daniş	181
5.4.6. Mesleki ve Teknik Okullar	182
5.4.6.1. Mekteb-i Mülkiye	184
5.4.6.2. Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye	184
5.4.6.3. Darümuallimin	185
5.4.6.4. Darümuallimat	185
5.4.7. Gayrimüslim ve Yabancı Okulları	186
Yararlanılan Kaynaklar	188

Bölüm 6
İSLAMİYET SONRASI TÜRKLERDE EĞİTİM V
I. MEŞRUTİYET VE
II. ABDÜLHAMİD DÖNEMİNDE EĞİTİM

191

6.1. I. Meşrutiyet Döneminde Eğitim	192
6.2. II. Abdülhamid Döneminde Eğitim	195
6.3. Ders Kitapları	199
6.4. II. Abdülhamid Dönemi Eğitim Teşkilatı	201
6.5. II. Abdülhamid Döneminde Eğitim-Öğretimde Yaşanan Gelişmeler	203
6.5.1. İlköğretim (İptidaîye)	203
6.5.2. Ortaöğretim	205
6.5.3. Yükseköğretim	210
6.6. II. Abdülhamid Döneminde Açılan Yüksekokullar, Meslek ve Sanat Okulları	211
6.7. Medreseler, Tekkeler ve Vakıflar	217
6.8. Öğretmen Okulları ve Öğretmen Yetiştirme	219
Yararlanılan Kaynaklar	224

Bölüm 7
İSLAMİYET SONRASI TÜRKLERDE EĞİTİM VI
II. MEŞRUTİYET DÖNEMİNDE EĞİTİM

229

7.1. Öğretim Kademelerinde Yaşanan Değişimler	233
7.1.1. Okul Öncesi Eğitim	233
7.1.2. İlköğretim	234
7.1.3. Ortaöğretim	236

7.1.4. Mesleki Eğitim	238
7.1.5. Yükseköğretim	241
7.2. Öğretmen Yetiştirme	242
7.2.1. Darümuallimin-i İbtidaiye	243
7.2.2. Darümuallimin-i Rüşdiye	244
7.2.3. Darümuallimin-i Âliye	245
7.2.4. Darümuallimât	245
7.3. Kızların Eğitimi	245
7.3.1. İnas Rüşdiyeleri	246
7.3.4. İnas İdadileri	246
7.3.5. İnas Darülfünunu	246
7.4. Medreselerde Yapılan Düzenlemeler	248
7.5. Vatandaşlık Eğitimi	249
Yararlanılan Kaynaklar	253

Bölüm 8
İSLAMİYET SONRASI TÜRKLERDE EĞİTİM VII
I. DÜNYA SAVAŞI VE MİLLÎ MÜCADELE DÖNEMİNDE
EĞİTİM (1914-1923)

255

8.1. Eğitim Tartışmaları	256
8.2. 1914-1923 Döneminde Eğitim Kurumları	258
8.2.1. Okul Öncesi Eğitim ve Anaokulları	258
8.2.2. İlköğretim	258
8.2.3. Ortaöğretim	259
8.2.4. Yükseköğretim	259
8.2.5. Meslekî ve Teknik Eğitim	262
8.2.6. Özel Okullar	264
8.2.6.1. Müslümanlar Tarafından Açılan Özel Okullar	265
8.2.6.2. Yabancı Okullar	265
8.2.6.3. Yasal Düzenlemeler	267
8.2.7. Özel Eğitim	267
8.2.8. Öğretmen Yetiştirmeye Yönelik Çalışmalar	268
8.2.9. Medreseler	269
8.2.10. Aydın Din Adamları Yetiştirme Sorunu	270
8.2.11. Islah-ı Medâris Nizamnamesi	271
8.2.12. Darü '1- Hikmeti 'I -İslamiye	271
8.2.13. Kurtuluş Savaşı Sırasında Medreseler	273
8.2.14. Eğitim Alanında İdari Teşkilatlanma	273
8.2.15. Eğitimle İlgili Yayınlanan Dergiler	274

8.2.16. Balkan Savaşları'nın Türk Eğitim Tarihindeki Etkileri	276
8.2.17. Birinci Dünya Savaşı Sonrası Eğitim	276
8.2.17.1. Köy Eğitimi	277
8.2.17.2. Halk Eğitimi	279
8.2.18. Kurtuluş Savaşı Yıllarında İdari Teşkilatlanma	280
8.2.19. Eğitim ve Kültürel Alanda Milli Mücadele	285
8.2.19.1. İşgal Altındaki Bölgelerde Eğitimin Durumu	
8.2.19.2. İstanbul Dışındaki İşgal Bölgelerinde Eğitimin Durumu	285
8.2.19.3. Azınlık ve Yabancı Okulların Denetim Altına Alınması	287
8.2.19.4. Maarif (Eğitim) Kongresi	287
8.2.19.5. Milli Mücadele'de Türk Milli Eğitim Sistemini Kurma Faaliyetleri	288
8.2.19.6. Birinci Heyet- i İlmiye	289
8.2.19.7. Kültür Alanında Millî Mücadele	290
Yararlanılan Kaynaklar	294

Bölüm 9	
İSLAMİYET SONRASI TÜRKLERDE EĞİTİM VIII	
TEK PARTİ DÖNEMİNDE EĞİTİM (1923-1946)	295

9.1. Atatürk Dönemi Eğitim Politikaları ve Eğitim Alanında Yaşanan Gelişmeler (1923-1938)	296
9.1.1. Atatürk Döneminde Eğitim İnkıpları	297
9.1.1.1. Tevhid-i Tedrisat Kanunu (3 Mart 1924)	297
9.1.1.2. Maarif Teşkilatı Hakkında Kanun (2 Mart 1926)	299
9.1.1.3. Harf İnkılabı (1 Kasım 1928)	299
9.1.1.4. Halk Dershaneleri, Çırak ve Gece Mektepleri	301
9.1.1.5. Millet Mektepleri	302
9.1.1.6. Halkevleri ve Halkodaları	302
9.1.2. Eğitimde Örgütlenme	303
9.1.3. Yurtdışından Gelen Uzmanlar ve Raporları	304
9.1.4. Yükseköğretimdeki Gelişmeler ve Öğretmen Yetiştirme	305
9.2. İsmet İnönü Dönemi Eğitim Politikaları ve Uygulamaları	307
9.2.1. 1939-1946 Milli Eğitim Şuraları	309
9.2.2. Köy Enstitülerinin Kuruluşu ve Faaliyetleri	310

9.2.3. Çok Partili Dönemde Cumhuriyet Halk Partisi Eğitim Politikaları (1946-1950)	313
Yararlanılan Kaynaklar	315

Bölüm 10	
İSLAMİYET SONRASI TÜRKLERDE EĞİTİM IX	
ÇOK PARTİLİ DÖNEMDE EĞİTİM (1950-1980)	319

10.1. Örgün Eğitim	322
10.1.1. Okul Öncesi Eğitimi	322
10.1.2. İlköğretim	324
10.1.2.1. İlkokul	324
10.1.2.2. Ortaokul	327
10.1.3. Ortaöğretim	329
10.1.3.1. Lise ve Dengi Okullar	329
10.1.3.2. Mesleki ve Teknik Öğretim	332
10.1.4. Yükseköğretim	333
10.2. Yaygın Eğitim	337
10.3. 1950-1980 Dönemi Eğitimine Özgü Diğer Gelişmeler	340
10.3.1. Öğretmen Yetiştirme	340
10.3.2. Milli Eğitim Şuraları	342
Yararlanılan Kaynaklar	345

Bölüm 11	
İSLAMİYET SONRASI TÜRKLERDE EĞİTİM X	
1980 SONRASI EĞİTİM ALANINDAKİ GELİŞMELER	349

11.1. Örgün Eğitim	351
11.1.1. Okul Öncesi Eğitimi	351
11.1.2. İlköğretim	354
11.1.3. Ortaöğretim	358
11.1.4. Yükseköğretim	360
11.2. Yaygın Eğitim	363
11.3. Diğer Gelişmeler	364
11.3.1. Öğretmen Yetiştirme	364
11.3.2. Milli Eğitim Şuraları	367
Yararlanılan Kaynaklar	372

